

Jansen, J., *Bepaalde huisvesting. Een geschiedenis van opvang en huisvesting van immigranten in Nederland, 1945-1995* (Dissertatie Leiden 2006, Amsterdam: Aksant, 2006, 319 blz., €29,90, ISBN 90 5260 206 9).

Het strekt altijd tot iemands eer historisch onderzoek te doen over een langere periode. Het proefschrift van Jansen belooft de hele tweede helft van de twintigste eeuw te analyseren en dat is niet gering. De historica wil weten of etnische minderheden die na de Tweede Wereldoorlog Nederland zijn binnengekomen, in gelijke mate als de Nederlanders gebruik konden maken van de huisvesting. Met andere woorden, kregen zij met dezelfde problemen en rechten te maken als zij een huis wilden bemachtigen en bewonen? Haar conclusie is dat uiteindelijk iedereen een plaats kreeg, maar dat in vergelijking met andere groepen immigranten de Marokkanen en Turken het slechtst bedeed waren en zij het langst moesten wachten op een gelijkwaardige behandeling.

Haar studie bouwt ze chronologisch op, van de naoorlogse opvang tot en met het vinden van een gewenst en geschikt huis. Ze behandelt de grootste groepen immigranten, waaronder 'repatrianten' uit de Nederlandse ex-koloniën, vluchtelingen/asielzoekers van heinde en ver en buitenlandse werknemers uit Marokko en Turkije. De komst en opvang van allen beschrijft ze aan de hand van de allereerste situatie toen ze de grens gepasseerd waren. Daarna volgen hoofdstukken waarin Jansen de ontwikkeling van de woonsituatie van deze groepen laat zien. De chronologische volgorde onderbreekt de historica door beschrijving van de rijksoverheid, lagere overheden en woningcorporaties die als actoren betrokken waren bij het toewijzen van woningen. Ze krijgen er behoorlijk van langs. Een cesuur in de ontwikkeling legt ze bij de Minderhedennota van 1983. Heeft deze overheidsnota met haar formele gelijkstelling van alle ingezetenen op het gebied van de huisvesting gezorgd voor een gelijkwaardige behandeling in de praktijk?

De geschiedenis van de huisvesting van nieuwkomers beschrijft Jansen aan de hand van onderzoeksrapporten, overheidsnota's, literatuur, enkele interviews en enige archieven met gebruikmaking van een sociaal-wetenschappelijk onderzoeksmodel, bedacht door haar tweede promotor en migratie-expert Rinus Penninx, die ook aan de wieg heeft gestaan van de Minderhedennota.

Haar studie is na lezing meer een synthetiserende historische literatuurstudie dan een historisch onderzoek. Ze *schrijft* geen geschiedenis, dat toch een kenmerk zou moeten zijn van een grensverleggend promotieonderzoek, maar ze *beschrijft* de geschiedenis. Op zich heeft een synthese zeker waarde, maar omdat ze alle informatie in het model wil stoppen, abstraheert ze dermate dat ze bijvoorbeeld in de conclusie vergeet te melden hoe het nu ook al weer kwam dat Turken en Marokkanen bij de woningtoewijzing achtergesteld werden. Het onderzoeksmodel hangt als een molensteen om haar nek. Steeds krijgt de lezer te horen dat het onderzoek een vraag is naar insluiting, uitsluiting, gebrekkige insluiting of niet volkomen uitsluiting bij het toewijzen van woningen. Het model met theorieën over in- en uitsluiting gaat over de mate waarin integratie plaatsvindt. Een heel hoofdstuk wijdt ze aan dit model, en ze geeft haar eigen versie. Een waardevolle theorie en deze zou goed toegepast kunnen worden, maar pas nadat er eerst grondig onderzoek is verricht, met behulp van vele archieven

en interviews. Een stelregel voor wetenschappelijk historisch onderzoek is toch dat eerst het basiswerk gedaan moet worden, dus het verzamelen van gegevens, en dat vervolgens de theorie erop toepast wordt. Zo gauw Jansen echt empirisch onderzoek doet en daarvan verslag doet, leest het boek een stuk aangenamer en is het op sommige momenten zelfs spannend te noemen en krijgt de lezer een beeld van de problemen en oplossingen in verschillende steden. Alleen, omdat ze zich zo bezighoudt met dat model en erin verstrikt lijkt, heeft ze vermoedelijk geen tijd gehad het grondige voorwerk te doen. Het kan zijn dat de literatuurstudies die ze noemt, al gebaseerd zijn op grootschalig onderzoek, maar dat weet de lezer niet. Zo worden er voorbeelden genoemd van een aantal woningcorporaties die discrimineerden bij de toewijzing van woningen aan buitenlandse werknemers. Op basis van enkele voorbeelden, die ook nog herhaald worden, kan men geen conclusie trekken dat er algemeen en veelvuldig gediscrimineerd werd. Haar premisse is zelfs dat immigranten niet welkom waren en als 'anders' werden gezien, getuige het spreidingsbeleid van de overheid dat op assimilatie gericht was. Deze mening en conclusie staan al in haar proloog, waar het niet hoort.

Pas veel later in het boek blijkt dat haar onderzoeks aandacht eigenlijk gaat naar de positie van de buitenlandse werknemers Marokkanen en Turken. Had dat niet in het begin moeten staan? Waarom zijn alle andere groepen immigranten besproken terwijl het uiteindelijk alleen maar over hen gaat? Natuurlijk is een opsomming altijd handig, vooral omdat het een samenvattende historische literatuurstudie betreft. Zo zijn alle grote groepen naoorlogse nieuwkomers in relatie tot de huisvesting in kaart gebracht. Dat heeft al een intrinsieke waarde. Jammer alleen dat vluchtelingen/asielzoekers een blijkbaar onhanteerbare categorie zijn, wat regelmatig voor komt bij (historische) migratiestudies: ze passen vanwege de onvoorspelbaarheid niet in meer voorspelbare migratiebewegingen. Jansen schrijft dat de vraag naar het verdere verloop van het wonen in Nederland voor deze groep nieuwkomers moeilijk te beantwoorden is. Vluchtelingen zijn een te heterogeen gezelschap en bijgevolg was de huisvesting voor allen verschillend. De groep Indische Nederlanders wordt in de loop van het boek ook niet meer verder besproken, want ze vielen buiten de Minderhedennota. Molukkers blijven verder buiten beschouwing omdat hun woongeschiedenis te afwijkend was.

Waarom waren Marokkanen en Turken achtergesteld? De buitenlandse werknemers zijn de dupe geworden van het feit dat ze via wervingsovereenkomsten met een werkgever of via eigen particulier initiatief Nederland zijn binnengekomen. Ze konden niet bogen op een juridische bescherming door de overheid, zoals de andere groepen. Er was geen opvangbeleid, zoals dat wel voor de anderen gold. Het was er niet omdat de overheid er vanuit ging dat het verblijf tijdelijk was. Een slechte startpositie betekende een slechte vervolgsituatie. Ze werden jarenlang uitgesloten van de sociale woningmarkt, de woningcorporaties wilden geen buitenlanders, de burens ook niet en het ministerie van VROM maakte het minderhedenbeleid ondergeschikt aan het algemene huisvestingsbeleid. Marokkanen en Turken moesten dientengevolge vaak gedwongen een oud krot kopen of een slecht onderhouden particulier pand huren. Alle nieuwkomers behalve zij kregen woningen aangeboden waarmee de overheid haar spreidingsbeleid kon uitvoeren.

De Marokkanen en Turken worden in deze studie neergezet als slachtoffers van het beleid, van vooroordelen en discriminatie. Speelden ze zelf ook niet een rol? Deze noemt ze wel in haar grondtekst, maar ze komt er in de samenvattende analyses niet

op terug. Zo vermeldt de auteur een aantal keren dat de oliecrisis van 1973, met als gevolg een restrictief toelatingsbeleid en een pas op de plaats van de werkgevers, voor de buitenlandse werknemers een reden was zich niet meer tijdelijk te voelen, zich hier te vestigen en hun (grote) gezinnen over te laten komen. En dit tien jaar voordat de invoering van de Minderhedennota het tijdelijkheidsdenken begroef. En, elders in de tekst, de gezinshereniging vereiste andere huisvesting, viel buiten het door de overheid gewenste spreidingsbeleid en juridisch gezien was gezinshereniging niet te verhinderen. Zou de redelijk snelle en voltallige gezinshereniging ook niet een deel van haar verklaring moeten zijn dat het lastig was aan geschikte woonruimte te komen en dat de groepen geconcentreerd in bepaalde wijken woonden, waar vele grote krotachtige particuliere huizen stonden?

Met de Minderhedennota van 1983 was een formele stap gezet naar een gelijkwaardige behandeling. Na de invoering was het recht ook aan de kant van de nieuwkomers. Alleen de praktijk met de woningverdeling liep nog achter op de intenties. En, concludeert de auteur dan, zo gaat het met vestiging, het duurt generaties lang en dat geldt evenzeer voor de ontvangende samenleving.

Corrie Berghuis

Janssen, J., *Vooruit denken en vernijlen. De (re)constructie van het platteland in Zuidoost-Brabant, 1920-2000* (Dissertatie Tilburg 2005, Bijdragen tot de geschiedenis van het zuiden van Nederland. Derde reeks; Tilburg: Stichting Zuidelijk Historisch Contact, 2006, 300 blz., ISBN 90 70641 78 X).

Vermoedelijk is er nooit eerder zo bewust met de leefomgeving omgesprongen als in de laatste kwarteeuw. En waarschijnlijk past hier alleen de overtreffende trap. In de nabije toekomst zullen besluiten over inrichting van het platteland, de stad en andere landschappen in Nederland met nog meer zorg omringd zijn. De wens daartoe — in ieder geval — is één van de afsluitende zinnen van deze studie waarop de auteur in 2005 cum laude promoveerde.

Het platteland is als het om bewuste inrichting gaat een nieuwkomer. Kwam midden negentiende eeuw planmatige inrichting van stedelijke gebieden al op grote schaal voor, het beleidsoffensief bereikte een honderd jaar later het platteland, met hogere opbrengsten als doel. Tegenwoordig wordt het landelijke transformatieproces wel aangeduid als een overgang van een productielandschap naar een consumptielandschap. Platteland en landbouw zijn niet langer synoniemen. Nu de landbouw meer industrieel en minder ‘grondgebonden’ wordt, verkrijgt het platteland nieuwe functies. De richting waarin deze vernieuwing gaat, is bijna overal omstreden en levert een debat op over de aard van het ‘platteland’.

Janssen bestudeerde de beeldvorming over het landschap, het plattelandsbeleid en de daarbij betrokken actoren. Hij traceert de visies vanuit het interbellum en trekt de lijnen door tot in de actualiteit van de jongste reconstructiewet: het politieke antwoord op de recente epidemieën in de intensieve veehouderij. Dat Noord-Brabant hierbij de casus vormt, is dan ook haast vanzelfsprekend. Noord-Brabant herbergt een bijzonder groot deel van deze veehouderij, is daarbij en daarmee sterk geïndustrialiseerd en kent een dichte bewoning. Als er ergens in Nederland ‘betwist landschap’ bestaat, dan is dat wel in oostelijk Noord-Brabant.

Het gaat Janssen niet alleen om een reconstructie van het plattelandsbeleid in het verleden. Centraal staat zijn vraag naar de waarde daarvan voor de toekomst. Zijn de bestaande planningsconcepten sterk genoeg om te komen tot een meer duurzame landschappelijke verandering, waarin de hedendaagse wens naar ruimtelijke kwaliteiten, ecologisch belangen, cultuurhistorie en regionale identiteiten zijn gewaarborgd? Dat is voor de auteur eigenlijk de kern. De studie eindigt dan ook met een epiloog waar juist op deze actualiteitswaarde wordt ingegaan. De titel van het proefschrift *Vooruit denken en vernijlen* heeft dan ook hierop onder meer betrekking.

In vier hoofdstukken analyseert Janssen de fasen waarin het platteland zich als betwiste ruimte ontwikkelde. Daaraan vooraf gaat een exposé over het ontstaan van twee tegengestelde beelden van het platteland: de agrarisch-utilitaire visie en de arcadisch-romantische visie op het platteland. Deze worden niet beide even sterk uitgewerkt. Het is vooral de constructie van de laatste die hij volgt, als exponent van de romantische natuurbeleving en de visie waarop de stad als ordeloze gevaarlijke opeenhoping van industrieel proletariaat wordt beschouwd. Hieruit ontstaat het platteland als Verkade-album, als object van musealisering, ‘heemschut’ en natuurbehoud. De constructie van het platteland als productief boerenland wordt door Janssen